

DOĞU ALMANYA'DA HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARI*

Heike MÜNS - Thomas SCHOLZE
Çev. Sevengül KARASUBAŞI

Ayrımcı bir bilim dalı olarak değerlendirildiği için sonuçlarından ve zararlarından korkulan halkbilimi çalışmaları Doğu Almanya'da uzun süre yasaklanmıştır. Bu nedenle halkbilimi çalışmaları Doğu Almanya'da geç başlamıştır. Ancak bugün, Almanca konuşan halkların halbilimcileri, bu konuda bir birliğe ihtiyaç duyarak, bu alanda çeşitli akademik ve kişisel çalışmalarla eksikliklerini gidermeye çalışmaktadırlar.

Savaş öncesi Doğu Almanya'da üniversite bünyesinde ve kişisel olarak yapılan halkbilimi çalışmalarının niteliğine dikkat edilirse bir çok konunun sınırlarının belirlendiği ve birçok çalışmanın tamamlandığı görülecektir. Daha 1930'lu yıllarda Rostock, Grefenswald, Berlin, Halle ve Leipzig Üniversiteleri'nde Dresden Okulu'nda halkbilimi dersleri müfredat programında yer almaktaydı.¹

Savaş sonrasında, Batı Almanya'ya göç etmeyen araştırmacı ve bilim adamları tahrip olmayan materyalleri Berlin Üniversitesi'nde toplayarak, ekonomi, politika, kültürel yaklaşım, tarih, toplumbilim ve ruhbilim gibi bilim dallarında çalışmalar yapmaya başladılar. Berlin, 1920'li ve 1930'lu yıllarda halkbilim disiplinin sınıflandırılmasında tartışılmaz derecede önemli bir merkezi konumuna gelmiştir. 1936 yılında Friedrich-Wilhelms Üniversitesi bilim adamları halkbiliminin ilk önemli eseri sayılabilecek "Alman Halkbilimi Atlası"nı yayınlamışlardır.² Bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmış ve önem kazanmıştır.

Doğu Almanya'da savaş sonrasında yeni bir yapılanma içinde olan halkbilimi çalışmaları şu şekilde gelişmiştir: 1947 yılında Adolf

Spamer Doğu Berlin Bilimler Akademisi'nde "Halkbilimi Komisyonu" kurmuştur. Bu komisyon 1951 yılında Wolfgang Steinitz tarafından "Alman Halkbilimi Enstitüsü"ne çevrilmiştir. 1954 yılında Friedrich Sieber, Paul Berkman başkanlığında Rostock'ta "Dresden Araştırma Merkezi" ve "Wossidlo Araştırma Merkezi"nin kurulmasını sağlamıştır.

Doğu Berlin Bilimler Akademisi'nin bünyesindeki Halkbilimi Enstitüsü 1968-69 yıllarında "Kültür Tarihi Araştırmaları ve Halkbilimi Enstitüsü" ve "Merkez Tarih Enstitüsü" olarak ikiye ayrılmıştır. Bu akademi enstitülerde sosyal bilimler alanında doktora ve doçentlik çalışmaları yapmak ve çeşitli alanlarda profesörlüğe ulaşmak mümkün olmuştur. Bilimsel alanda çahşanların asıl görevi çalışmalarını planlı bir şekilde yayınlamaktır. Böylece zamanla, çeşitli üniversiteler ve kendi adına çalışmalar yapan kişiler arasında bir bağ kurulmuştur. Örnek olarak, 1980'li yıllarda Siegfried Neumann, Hans Jürgen Rach ve Bernd Schöne Berlin halkbilimi ekolüne ve Heike Müns 1986 yılında Rostock Üniversitesi halk müziği araştırmaları grubuna dahil olmuşlardır.³

Doğu Almanya'da akademik olarak yürütülen halkbilimi çalışmalarını üniversiteler bünyesinde toplayarak şöyle özetleyebiliriz:

I) Doğu Almanya Bilimler Akademisi'nin Kültür Tarihi Araştırmaları ve Halkbilimi Merkez Enstitüsü'nün Tarihi

Bugün, Herrman Strobach'ın yerine Evamarie Badstübner Peters'in başkanlık ettiği enstitüde yirmi dört kişilik bir ekip görev yapmaktadır. Enstitüde bir çok arşiv bulunmaktadır. Halk Eşyaları", "Doğu Almanya Çiftçilik Malzemeleri" gibi her biri özel bü-

* Zeitschrift für Volkskunde, Yıl 87, 1991, 84-90.

lümmler halinde olan büyük arşivler vardır. Ayrıca entistüde Adolf Spamer ve Wolfgang Steinitz'in özel koleksiyonları da saklanmaktadır. Bu enstitü tarafından 1955-1969 yılları arasında "Deutsche Jahrbuch für Volkskunde" (Alman Halkbilimi Yıllığı) adında bir dergi yayınlanmıştır. 1973 yılından bu yana ise "Demos, Internationale Etnografische und Folkloristische Informationen" (Demos, Uluslararası Etnografik ve Folklorik Kılavuz) ** adlı bir dergi yayınlanmaktadır.

Bu enstitü bünyesinde iki çalışma grubu bulunmaktadır. Hainer Paul başkanlığındaki birinci gruba "19. yüzyıl Alman Halkbilimi ve kültür tarihi araştırma grubu" adı verilmiştir. Bu araştırma grubu kimi zaman kişisel çalışmalar da yapmıştır. Bu grubun üyeleri ve çalışmaları şunlardır: Hans Jürgen Rach (Çiftçilerin yaşam bilimi, Brandenburg folkloru), Harald Dehne (İşçi yaşambilimi, mutfak kültürü araştırmaları), Gisela Griepentrag (Kadın ve aile araştırmaları), Christian Böttger (Kooperatifçilik ve konut biçimleri), Cristel Heinrich (Gelenek ve görenek araştırmaları), Peter Schuppan ve Ulrike Kopp (20.yy'ın ikinci yarısında alteranatif yaşam şekilleri).

"Yeni zamanlarda Alman halkbilimi ve kültür tarihi araştırma grubu" adı verilen ikinci grubun yapılanması 1988'in sonunda olmuştur. Bu grup diğer grubun çalışmalarını da kullanarak, "Doğu Almanya'nın büyük şehirlerinde halkbilimi" adlı ortak bir çalışma başlatmıştır. Bu ortak çalışma için grubun üyeleri kişisel olarak şu çalışmaları yapmışlardır: Evamarie Badstübner-Peters (Harp sonrası çalışma kampları hikayeleri), Petra Clemens (Sözlü tarih), Gerd Dietrich (Doğu Almanya kültür politikası), Sonja Hader (Aile sosyolojisi, sosyalleşme teorileri ve aileler), Thomas Scholze (Halkbilimi teorileri).

Enstitüde bu iki grubun yürüttüğü çalışmalar dışında pek çok çalışma daha yapılmıştır. Enstitünün ilgilendiği önemli konulardan bir tanesi de Sakson halkbilimidir. Bu konuda yapılan çalışmalar ise şöyle özetlenebilir: Bernd Schöne (19. yy'a kadar kültür araştırmaları), Brigitte Emmerich (Halk şarkıları araştırmaları), Anderas Martin (Ormançılık),

Heidrun Wazel ve Rudolf Quietzsch (Gelenek ve görenek araştırmaları).⁴

Enstitünün üyelerinden oluşan bir çalışma grubu bir süre için Berlin'de "Folklor ve Etnografyanın Temel Kavramları ve Metodolojisi" adlı bir Alman-Rus projesinde çalışmıştır.

1951 yılında enstitü bünyesinde Paul Nozwatny başkanlığında "Sorbon Halk Araştırmaları Birimi" kurulmuştur. Araştırma konuları olarak daha çok Sorbon tarihi, ve edebiyatı gibi konuları seçen bu birim 1968 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.⁵ Bu zaman dilimi içinde enstitü "Letopis Instituta za serbski ludospyt" (Sorbon Halk Araştırmaları Enstitüsü Yıllığı) *** adında bir periyodik çıkarmaya başlamıştır. Ayrıca enstitü bünyesinde yürütülen çalışmalardan bazıları şunlardır: Frank Förster (Sorbon'da mesleki yapılanma); Albercht Lange (Sorbon geleneksel kıyafetleri), Lothar Balke (Geleneksel mimari), Susanne Hose (Atasözleri araştırmaları).

II) Humboldt Üniversitesi (Berlin) Tarih ve Etnografya Araştırmaları Bölümü

Humboldt Üniversitesi'nde bugün birçok milletin halkbilimi çalışmaları yürütülmektedir. 1952 yılında üniversitede "Halkbilimi Enstitüsü" kurulmuştur. Bu enstitü 1956 yılında "Halkbilimi ve Alman Halkbilimi" adıyla genişleyerek 1968 yılında bünyesine etnografya ve tarih bölümlerini de almıştır. Ancak bu durum enstitüdeki halkbilimi çalışmalarının hızını yavaşlatmıştır.

1968 yılından sonra enstitü üyeleri tarafından yapılan çalışmalar şunlardır: Walter Rusch (Afrika'da etnik kökenler ve dini kimlik), Ingeborg Winkelmann (Sovyetler Birliği'nde halkbilimi tarihi), Ursula Willenber (Vietnam etnoloji araştırmaları), Sigrid Jacobit (Folklor ve müzecilik), Irene Runge (Azınlıklar etnolojisi), Jürgen Becher (Afrika etnoloji araştırmaları), Peter Milan Jahn (Sorbon Folkloru).

Enstitüde etnoloji her sönestr zorunlu ders olarak okutulurken 1966 yılından sonra halkbilimi ile ilgili dersler de müfredat programına eklenmiştir. Böylece ilk dört sönestrde etnografyanın yanında halkbilimine giriş.

müzcilik, sosyal ve kültürel malzeme tasnifi, Alman halklarının halkbilimi gibi derslerde öğrencilere verilmeye başlanmıştır. Öğrenciler daha sondaki dört sene içinde ilgi alanlarına göre herhangi bir milletin halkbilimi üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Öğrenciler isterlerse seçtikleri ülkeye giderek çalışmalarını tamamlayabilmektedirler.⁶

Doğu Almanya'da halkbilimi çalışmaları müzecilik faaliyetleri ile desteklenmiştir. Leipzig'de 1869'da ve Dresden'de 1875'te birer halkbilimi müzesi kurulmuştur. Son olarak Herrnkut Oberlausitz'de de bir müze kurulmaktadır.

1950'li yıllarda Leipzig'de Karl-Marx ve Leipzig Üniversiteleri'nde "Halkbilimi", "Karşılaştırmalı Halkbilimi" ve "Karşılaştırmalı Entoloji" bölümleri kurulmuştur.

1960'lı yılların sonlarına doğru Doğu Almanya'da ekonomik ve politik hayatta meydana gelen değişiklikler akademik yaşamı da doğrudan etkilemiştir. Bu değişiklikler sonrasında hız kazanan akademik çalışmalar halkbilimi enstitü ve bölümlerinde de kendisini göstermiştir. Bugün henüz yapılanma dönemini aşmakta olan halkbilimi çalışmaları yakın bir gelecekte Doğu Almanya'da önem kazanacaktır.

NOTLAR

1) Herberd Bellmann, Die Volkskundlichen Organisationen im In-und Ausland, (Ülke İçi ve Dışında Halkbilimi Organizasyonları) Adolf Spamer, Die Deutsche Volkshunde (Alman Halkbilimi) Leipzig 1934'ün içinde s. 626 vd.

2) Wolfgang Jacobeit, Ute Mohrmann, "Zur Geschichte der Volkshundlichen Lehre unter Adolf Spamer an der Berliner Universität" (Berlin Üniversitesi'nde Adolf Spamer'in Halkbilimi Çalışmaları Tarihi Üzerine) Ethnographische-Archaeologisch Zeitschrift, 23, 1982, 283-298.

3) Heinz Kothe, "Die Volkskundliche Forschung und Lehre in der DDR" (Doğu Almanya'da Halkbilimi Araştırmaları) Europa-ae 1, 1967, 246-249.

4) Bernd Schöne, "Das Institut für Volkshunde in Dresden" (Dresden'deki Halkbilimi

Enstitüsü) Blatter für Volkshunde, 17, 1990, 235-241.

5) Martin Kasper, "Entwicklungstendenzen des Institut für sorbische Volksforschung" (Sorbon Halk Araştırmaları Enstitüsü'nün Gelişimi) 30 Jahre Institut für Sorbische Volksforschung 1951-1981, 1981 7-22.

6) Ute Mohrmann, Etnographische Forschung und Lehre an der Humboldt Universität zu Berlin. (Berlin Humboldt Üniversitesi'nde Etnografya Çalışmaları) Berlin 1990.

** Rostock'ta bulunan Doğu Almanya Bilimler Akademisi'nin Dresden'de 1973 yılından bu yana yayımladığı bu derginin ilk yayıncısı Friedrich Sieber'dir. Onun ölümünden bu yana derginin editörlüğünü Rudolf Weinhald sürdürmektedir. Yılda iki sayı olarak yayımlanan dergi, günümüzde de sosyalist devletlerin halkbilimi çalışmalarına da yer vermektedir. (Ç.N.)

*** Sorbon Halk Araştırmaları Enstitüsü'nün 1955 yılından bu yana yayımladığı dergi, daha çok aile araştırmaları ve bölgesel gelenek-görenekler üzerinde yoğunlaşan çalışmalara yer vermektedir. Yılda altı sayı olarak yayınına devam etmektedir.

Makalede adı geçmeyen; ama, burada zikredilmesinin uygun olacağı düşünülen birkaç kaynağın künyesi aşağıda verilmiştir:

EK KAYNAKÇA

JACOBEIT, Wolfgang, "Wege und Ziele der Volkshunde in der DDR", (Doğu Almanya'da Halkbilimi Çalışmalarının Yöntemleri ve Amaçları) Blatter für Heimatgeschichte, 1985.

KUHN, Werner, Die Volkskunstausstellung- ein Beitrag im Kampf um Nationale Einheit und Frieden in deutschen Volkskunst, (Halk Sanatı Tarihi, Savaş ve Milli ideolojinin Birleştirdiği ve Ayırdığı Alman Halk Sanatı) Dresden 1952.

STEINITZ, Wolfgang, Die Volkskundliche Arbeit in DDR, (Doğu Almanya'da Halkbilimi Çalışmaları) Berlin 1955.

TAYLOR, Archer, "Alman Folklor Çalışmalarının Özellikleri" (Çev.Özkuş Çobanoğlu)

Millî Folklor 3, 20 (Kış 1993) 14-24.

ÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Ali, "II. Dünya Savaşı Sonrası Alman Halkbilimi"

Millî Folklor 3, 20 (Kış 1993) 25-31.

JAPON MASALLARINDA OLAĞANÜSTÜ KARAKTERLER

MİKİKO UEHARA*

I. JAPON MASALLARININ ÖZELLİKLERİ

Masal, oldukça uzun zaman içinde halk tarafından yaratılıp nesilden nesile iletildiği için zamanla toplumsal yeri de değişmektedir. Japonya'da 20. yüzyıl başında masallar sadece "çocuk masalları" Halkbiliminin gelişmesiyle birlikte halk bilimci YANAGİDA Kunio (1875-1962). Köylerde masalları derleyerek masal ile ilgili daha geniş ve derin araştırmaların önderliğini yapmıştır.

Japonya'da masallar her zaman anlatılmamış. "Gündüz masalına fare işer." "Yaz masalına fare güler" gibi tabular varmış. Sadece bu tabular çalışma saati olan gündüz ve tarım işlerinin yoğun olduğu mesvimden kaçmak anlamında olmayıp tabu ile birlikte masalları anlatmak için uygun zamanlarda belirlenmiş. Son zamanlara kadar bir yandan çocuklara masallar anlatılır, normal günlerde rastgele anlatılmazmış.¹

Japon masallarında dinin etkisi çok görülmektedir. Japonların en eski ve temel inancı Şintoizm'dir. Şintoizm bir tür çok (ya da tüm) tanrıçılık (politeizm ve panteizm) yoludur.² Düzenli bir inanç sistemi olmayıp doğaüstü varlıklar, insan ya da diğer canlı ruhlar ile ilgili büyüsel ilkel inanç ve eylemlerin toplamıdır.³

M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'dan dünyaya yayılmaya başlayan Budizm, M.S. 6. yüzyılda Çin ve Kore üzerinden Japonya'ya ulaşmıştır. Halk arasında yaygın olan inanç ise Şintoizm ve Budizmin karışımı olan büyüsel ve batıl inançtır. Halk inancında animistik (her canlıda bir ruh bulunduğu varsayan) inançlar ve Şamanca (koruyucu,

büyüsel, iyileştirici) uygulamalar da vardır.⁴ Halk inancında mitolojideki insan şekli olan tanrılardan başka, ölü ruhlar da tanrı olmaktadır. Tanrılar ve ruhlar belirli yerlerde bulunmaktadır. Dağda eski ağaçlarda kalan dağ tanrısı, tarla tanrısı, ocaktaki ateş tanrısı, su tanrısı, tuvalet tanrısı, v.b.

1. JAPON MASAL TARİHİ

Japon masal tarihinin birinci dönemi, Kociki'nin yaratılış söylencesi ve mitolojik destanından da (sözlü kaynaklardan M.S.712'de derlenmiş en eski kütük) anlaşıldığı gibi, mitolojideki tanrılarla birlikte tavşan, timsah gibi hayvan masallarının anlatıldığı 5. yüzyıla kadar olan dönemdir.⁵

İkinci dönem ise M.S. 720'de ilk Japon tarihini yazan Nihonşoki'de de görüldüğü gibi, halkın tanrılara karşı savaştığı ve kabilelerin çöküşü ile birlikte büyük törenlerin önemini yitirdiği 5.-8. yüzyıllar arasındaki dönemdir. Bu dönemde tanrılardan çok insanlara ağırlık verilmesiyle masalarda değişme ve gelişme başlamıştır.⁶ Üçüncü dönemde (8. yüzyılın sonlarında 12. yüzyıla kadar), Budizmin etkisiyle Hoon (yardıma karşılık vermek), İnga (insanın bütün davranışlarının öldükten sonraki yeni hayatını da etkilemesi) gibi kavramlar masalarda da önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca fakirlerin sonunda zengin olduğunu anlatan masalarda bu dönemde çok görülmektedir.⁷ Günümüzde var olan her türlü masalın çoğunluğunun derlendiği dönem (13-15. yüzyıl) Japon masalının altın dönemi olan dördüncü dönemdir.⁸

Beşinci dönemde (16.-19. yüzyıl ilk yarısı) ise asıl masalların yerine fıkralar gelişmiştir.⁹

* H.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi